

KNJIŽEVNOST.

Tujski promet. Spisal dr. Fr. Detela. Založila »Slovenska Matica« 1912. Detela se prišteva starejši generaciji slovenskih pisateljev in nosi njene tradicije, je pa samorastla pisateljska individualnost, ki ustvarja preko vseh struj proizvode stalne vrednosti. Tudi povest »Tujski promet« odseva vse te sposobnosti Detelove umetnosti, ki je tem večjega vpoštevanja vredna, čim bolj ginevajo v našem modernem slovstvu vrline, ki so odlikovale takozvano staro šolo. Kar Detela predvsem ume, to je karakterizacija celih situacij, psihologija celega določenega okoliša, tipično označevanje stalnega kroga ljudi, njihovega mišljenja, veselja in trpljenja. Detela časih rajši zanemari tisto minuciozno risanje posameznih značajev, ki se vtaplja celo v tajne človeške fiziognomije, kakor da bi opustil

ISMAIL KEMAL
voditelj Albancev.

tisti njemu tako zelo lastni način karakterizacije celotnega miljeja. Vendar pa stopajo v njegovih romanih posamezne osebe zadosti krepko iz ozadja, tako n. pr. tudi v »Tujskem prometu« Petan, Zefa, Andrej in Urša, dočim so drugi kot karakterji sami zase manj ostro označeni. Druga posebnost Detelova je tista fina ironija, ki seva iz vsakega stavka in z neko bonhomijo osmešuje male ljudi v malenkostnih razmerah, katere zna le malokdo tako spretno zadeti kakor on, kajti Detelova ironija ni žgoča in ostra, ampak dobrovoljna in brez vsakega »šomaštarskega« tona po načelu: Tout comprendre c'est tout pardonner. Detela pa ume tudi samega sebe povsod potisniti v ozadje, vsaj v »Tujskem prometu« se je pisatelj ogibal subjektivnega presojanja značajev in dogodkov ter se vsi značaji razodevajo v svoji tragiki in v svojem humorju sami in tendenca se iz dogodkov razvija brez moteče vsiljivosti. Četudi psihološka motivacija ni povsod dovršena, teče dejanje gladko in je predmet strogo in

jasno disponiran. Govorica je ravnokakor kakor posamezne situacije popolnoma prilagodena ljudem in kraju, originalna in zanimiva. Detelovi romani bodo zato vedno našli čitateljev in ljubiteljev. Mi moremo izreči le željo, da bi se pisatelj s svojim prikupljivim humorjem, s katerim obvlada naše ljudi in naše razmere, lotil še večkrat večjega problema v našem malem narodu.

F. T.

Slovenska narodna mladina. Spisal Iv. Ev. Stuhec. Če bi bila dobra volja ali mladeniško navdušenje merilo za vrlino knjige — tedaj bi bila knjiga: Naša narodna mladina — res nekaj vredna knjiga. — Žal pa, da dobra volja najmanj odločuje o vrlini kake knjige. — Zato treba predvsem, da pisatelj obvlada stvarino, ki modruje o njej, treba, da jo razume in da ima zmožnost to tudi čitatelju podati v razumljivi obliki. Navdušenje samo brez izkušenj, brez znanja v knjigi izvabi pametnemu človeku z obraza kvečjemu pomilovalen usmev. Kaj bi rekel pisatelj o mladem človeku, ki se ni učil nobenega rokodelstva, pa bi se vseh lotil in razstavil čevlje, suknjiče, ključke, sedla, kolesa, risbe, kipe itd., in to seveda vse potvarjeno? Vsakdo, ki bi videl tako razstavo, bi rekel razstavitelju: »Priatelj, kar hitro zapri svojo razstavo in uniči te nestvore — pa pojdi in nauči se enega rokodelstva in ko boš mojster, tedaj zopet poizkusi.« — Pisatelj sam je istega mnenja: Ako človek nima pojma ne na enem, ne na drugem polju, je vse javno delo, če bi ga tudi rad opravljal in ga že tudi opravlja, ničevno. Za vsako delo mora človek imeti neko veselje, neko navdušenje, mora imeti vpogled v dotično delo ter ga natančno pojmovati (stran 108). Naših pojmov še ni obšla zarja, še manj je prišel dnevni svit pojmov (stran 113). Pisatelj res nima nobenega pojma o stvareh, ki jih razpravlja, zato pa je vsa njegova knjiga nedozorelo skrupucalo, ki obsega 452 strani, pa bi se dalo na 50 straneh prav lepo in jasno povedati. — Skoz vsa knjigo se kakor rdeča nit prede fraza o osamoosvoji na narodnem, gospodarskem in kulturnem polju — vsaj stokrat se ponavlja ta fraza in vendar je to narodno, gospodarsko in kulturno polje na koncu knjige še vedno sama — ledina. — Pisatelj se ne zaveda nobenih načel, nima nobene logike, nobene doslednosti. Kar gradi na eni strani, podira na drugi. Kakšnih načel je pisatelj, kaže stavek: Naši mladini naj bi bila narodnost v vseh tuzemskih stvareh in v bojevanju za narod najvišje načelo. Le kadar gre za posmrtno življenje, naj stopi religija na prvo mesto (stran 198). Priatelj, to je kubus nezmisli. — Pametni ljudje so bili splošno do sedaj glede mladine te misli, da naj se mladina uči, in ko bo kaj znala, naj druge uči in dela. Naš pisatelj pa ni te misli, po njegovem mnenju mora mladina vse v roke vzeti, sicer da bo vse vrag vzela. — Knjiga nam kaže pisatelja frazerja-samouka, ki hlastno bere vse, kar mu nudijo slovenske knjige in časniki, ki pa ni prebavil in si duševno osvojil nobene stvarine. Bog ne daj, da bi bila naša mladina tako konfuzna in breznačelna, kakor je to navodilo zanjo. S tako mladino bi ne vedeli drugam kakor — na tlako — ali pa v Ameriko. Tipična je ta

knjiga kot dokaz, kam zablodi navdušen, naroden, a nerazsoden mlad človek v svoji zmedeni domišljiji, ako brez trdnih načel čita vse, kar mu pride pred oči, ter, preden se je kaj učil in kaj poizkusil, nastopa s praznimi, gostobesednimi frazami kot — reformator. V podrobnosti knjige ne posegam, samo pomilujem pisatelja, da ni imel odkritega prijatelja, ki bi mu bil pred natiskom knjige dejal: Prijatelj, tvoja volja je res dobra, navdušen si, ti ljubiš svoj narod kakor veš in znaš, a vse, kar si zapisal, je nezrelo in ne sodi v javnost. — »Naše delo bodi resno!« (str. 452).

—n.

Radivoj Peterlin-Petruška: **Po cesti in stepi.** Izdala »Slovenska Matica« v Ljubljani. Po cesti stopa kakor gorenjski fant. Korajžen je, a bolj neokreten in neotesan; seveda: mlad je še. »Svetlo se mu zdi življenje« (str. 30), »Nikoli in nikdar ne žanje« (str. 41), vendar je »Veselja pijan« (str. 48) in »Ljubico ljubi kakor škrjanec pomlad« (str. 49). Po stepi zahrepeni njegovo srce. »Jaz pa pojdem po svetu« (str. 19), torej »Z Bogom, Olga!« (str. 21). Ali v »Tujini«, »Ko se spusti na zemljo mrak« (str. 55) »Nima mladenič nikočar« (str. 80) in »V samotnem dreveredu« (str. 90) toži, da »Daleč veseli so dnevi« (str. 115). »Odmev« iz domovine mu prinaša »Spomin« (str. 250) na »Rojstni kraj« (str. 42) in tudi on mu pošilja »Pozdrav iz severa« (str. 46). »Zavriskal bi« (str. 116), ali »V lačni vasi« ga mučita »Glad« (str. 47) in »Grob ob cesti« (str. 106); zato samo vzdih: »Kje ste, ve radostne pesmi?« (str. 112). Vendar slutiti, da vstaja »Veliki dan« (str. 77), nekje »V samostanu« (str. 79) molijo menihi ... Morda se dvigne »Trudno srce« (str. 120) »K zvezdam« (str. 108), preden se snide s »Čudno nevesto« (str. 124). In »Kaj bo potem?« (str. 122). To so naslovi in motivi, to je pesem in življenje — Petruške. Nič novega, nič posebnega. Vendar je Petruška mlada sveža moč, tako, da gre bralec rad z njim »po cesti in stepi« in ta pot bi bila še prijetnejša, ko bi nekatere pesmi bile — izostale. —r.

Zbornik. Na svetlo dala »Matica Slovenska«, XIX. zvezek. V Ljubljani 1912. Ta zvezek obsega gradivo za biografijo dveh manj znanih Slovencev, Abbéja Martina Kuralta in Antona Zupančiča. Martin Kuralt je v mnogem zanimiva oseba iz prosvetljene dobe, ki se je pri nas koncentrirala okoli barona Cojza, Anton Zupančič pa je bil učitelj A. M. Slomška in Koseskega, zanimiv kot klavirna figura iz klečeplazne, psevdopatriotične dobe reakcije in predmarca. Literarna zapuščina prvega se je našla v olomuški c. kr. študijski knjižnici, na podlagi katere je Čeh dr. M. Remeš životopis sestavil, dr. Ilesič popolnil in dr. V. Zupan iz češkega prevedel na slovensko; literarno zapuščino Zupančičevo, ki jo hrani ljubljanski Rudolfinum, in druge njegove spise pa je obdelal dr. Fr. Ilesič. Kot pesnika in pisatelja sta oba za slovensko literaturo minimalnega ali skoro brez pomena, zanimiva sta le, kolikor izpopolnjujeta kulturno sliko svoje dobe. Martin Kuralt, ki v marsičem spominja na dr. Jakoba Zupana, je bil mož obsežnega znanja; znal je menda devet jezikov, pisal pa v latinskem, nemškem, italijanskem o bogoslovju, filozofiji in čebelarstvu. Pesmi njegove so tudi večinoma v tujih jezikih, v slovenskem le nekaj malega. Največje vrednosti v celem spisu pa je korespondenca z Linhartom, ne za Kuralta, ker Kuralt nas v take detajle ne zanima, ampak za Lin-

hartov životopis in za mišljenje Cojzovega kroga. Sin krepke generacije, ki je trdno zaupala moči prosvetljenih idej, se ni uklonil birokratskemu duhu v dobi restavracije, ki nikakor ni mogla biti prijazna njegovemu svobodomiselstvu, zato je svoja zadnja leta, ko so ga odslovili iz lvovske knjižnice, moral preživeti v eksilu na Češkem, kjer je pozabljen umrl. Ne tako Zupančič. Njegova vrsta, ki tudi korenini v Cojz-Vodnikovi dobi, nima več tiste odporne, vase zaupajoče moči, ona je le še upogljiva veja, ki si je poleg razredčenega prosvetljenega ideala v svoji slabosti zbrala bombastičen patriotizem za svojo oporo, kar je dobilo svoj izraz zlasti v Koseskem. Tudi Zupančič je kot slovenski pesnik brez pomena. Kot nemškega pesnika ga imajo Nemci zapisanega, in tudi tu je njegova veljava čisto provincialno štajerska: večinoma prigodnice kot pri Kuraltu. Slovenskega je bore malo, komaj za ime; v dobro mu štejemo lahko to, kolikor so slovenske razmere predmet njegovim pesmim in zgodovinsko-arheološkim razpravam. Zdaj nam je tudi že približno jasno, kaj bi bilo treba vzeti kot vodilno črto pri obeh razpravah. Prepričan sem, da jih v tej obliki ne bo temeljito prebralo več kot deset ljudi. — Naj se vendar dela po kakem principu: ali naj se poda material pregledno registriran, da ga bo znanstvenik z lahkoto uporabljal, — kaka slast je, ko se človek končno enkrat dokoplje po Kuraltovem životopisu do bibliografije in do pisem —, ali pa naj se material temeljito predela, da ga bosta vesela znanstvenik in laik, ne pa tako komentiranje v obliki nepotrebnih opomb, ki človeka le moti. O ekonomiji dela nima nobena izmed razprav pravega pojma, zato bo z razpravama le malokomu ustrezno. Dr. Š.

Povijest filozofije. Spisal N. Albert Bazala. Svezak III. Povijest filozofije najnovejšega doba. Zagreb 1912. — S tem delom je Bazala, profesor filozofije na zagrebškem vseučilišču, dovršil svojo zgodovino filozofije. Zadnji zvezek obravnava Kanta, nemško idealistično filozofijo za Kantom, francoski pozitivizem, evolucionizem, materializem, obnovljeni idealizem in naposled moderno imanentno filozofijo. — V zgodovini filozofije, glede katere je moderna doba ustvarila neprimerno veliko, je težko najti kakšno novo pot in tudi Bazala je ni. Odlikuje ga interesanten način tolmačenja najrazličnejših sistemov, dobra označba razvoja in objektivno presojanje, ki podčrtuje tako vrline kakor notranje hibe vsakega sestava, seveda le v tem zmislu, da se pisatelj prav glede temeljnih vprašanj, ki človeškega duha zanimajo, ne postavlja na nobeno določeno stališče, ampak razodeva modernega sinkretističnega filozofa, ki pa časih pride v položaj, da mora skušati spajati med seboj tudi največja protislovja. V ostalem me Bazalova zgodovina filozofije spominja najbolj na Höffdingovo zgodovino filozofije — lahko umljiva, nekako impresionistična. Pisatelj stoji pretežno pod vplivom nemškega modroslovja; Comteja in Spencerja sicer ni zanemaril, nemški neokantianizem pa je morebiti prekomerno vpoštevan. Zgodovina specialnih filozofskih strok je pri Bazalu skromno obdelana — zgodovina religiozne filozofije, glede katere morem najbolj presojati, koliko je pisatelj svoji nalogi zadoštil, pa je še dosti več kot skromno obravnavana. Pflaiderer, Starbuck in Sabatier, to je pač veliko premalo. Za splošno izobrazbo Bazalovo delo zadostuje,